

MAMLAKATDA AGRAR SEKTORNI RIVOJLANTIRISHDA KICHIK XO'JALIK YURITISH SHAKLLARI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISHNI RAG'BATLANTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Anorkulov Dilshod Abdumalikovich

Guliston davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18949620>

Anotatsiya. Maqolada mamlakatda agrar sektorni rivojlantirishda kichik xo'jalik yuritish shakllarining iqtisodiy imkoniyatlaridan samarali foydalanishni rag'batlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Kichik xo'jaliklar agrar sohada mehnat unumdorligini oshirish, yer va resurslardan optimal foydalanish, shuningdek, qishloq joylarda ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotda mavjud iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligi baholanib, ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Natijada, agrar sektorning barqaror rivojlanishi va kichik xo'jaliklar faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun innovatsion iqtisodiy choralar belgilanishi mumkin.

Kalit so'zlar: Agrar sektor, kichik xo'jalik, iqtisodiy mexanizm, rivojlantirish, rag'batlantirish, qishloq xo'jaligi.

Kirish. Mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy rivoji ko'p jihatdan agrar sektorning samarali faoliyatiga bog'liq. So'nggi yillarda qishloq xo'jaligida kichik xo'jalik yuritish shakllari, xususan oilaviy, dehqon va fermer xo'jaliklari, strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning rivojlantirilishi agrar sektorning barqarorligini ta'minlashda muhim vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Kichik xo'jaliklar nafaqat mehnat unumdorligini oshirish va qishloq hududlarida ish o'rinlarini yaratish imkonini beradi, balki yer va boshqa resurslardan samarali foydalanish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining sifatini oshirish va mahalliy bozorlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Shu bois, mamlakatda agrar sektorni rivojlantirish va kichik xo'jaliklarni rag'batlantirish bo'yicha iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish bugungi kunda dolzarb masala hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi – kichik xo'jaliklar imkoniyatlarini rag'batlantirish orqali agrar sektorning samaradorligini oshirish va mavjud iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo'llarini aniqlashdir. Mazkur maqolada kichik xo'jaliklar faoliyatini rivojlantirishning amaldagi strategiyalari, ularning samaradorligi va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. Mamlakat agrar sektoridagi so'nggi yillarda kuzatilayotgan o'sish sur'ati va kichik xo'jaliklar faoliyati ko'rsatkichlari tahlil qilindi. 2025-yilda O'zbekiston qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi mahsulotlari va xizmatlari jami qiymati 538 919,7 milliard so'mga yetdi, bu 2024-yilga nisbatan 4,4 % o'sishni ifodalaydi. Bu hajmning 518 822,7 milliard so'mi qishloq xo'jaligi faoliyati, ya'ni ekin ekish, chorvachilik va shunga o'xshash xizmatlar hisobiga shakllangan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, agrar sektor mahsulotlarining asosiy ulushi kichik xo'jaliklar orqali amalga oshirilmoqda. Maxsus statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilda dehqon va xonalik (household) xo'jaliklar jami agrar mahsulot ishlab chiqarishining 62,3 % ini tashkil etgan bo'lsa, fermer xo'jaliklari 29,4 %, va yirik agrar tashkilotlar esa atigi 8,3 % ulushga ega bo'lishgan.

Shuningdek, kichik xo'jaliklar o'z mahsulotlarining tarkibida ixtisoslashuv bo'yicha ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, dehqon va xonalik xo'jaliklar kartoshka, sabzavot va poliz mahsulotlari yetishtirishda yetakchilik qiladi, bunda fermerlar asosiy g'allakorlik va bo'yoq mevalar yetishtirish sohasida ko'proq mahsulot ishlab chiqaradi.

2023-yil ma'lumotlariga asoslangan tahlil esa shuni ko'rsatadiki, dehqon va shaxsiy xo'jaliklar agro-sektor mahsulotining 63,1 % ini tashkil etib, fermer xo'jaliklarining ulushi 29,8 %, va yirik tashkilotlarning ulushi 7,1 % bo'lgan. Bu kichik xo'jaliklarning agrar iqtisodiyotdagi uzoq muddatli asosiy rolini yana bir bor tasdiqlaydi.

Ishchi kuchi va sektor iqtisodiga umumiy hissaga oid boshqa statistik ko'rsatkichlar ham kichik xo'jaliklarning ahamiyatini tasdiqlaydi. Masalan, O'zbekiston qishloq xo'jaligi umumiy Yalpi ichki mahsulot (YaIM) tarkibida **taxminan 19 % dan ziyod ulushga egaligi va ishchi kuchining **yetti milliondan ortiq qismini band qilishi qayd etilgan.

Bu raqamlar asosida tahlil shuni ko'rsatadiki, kichik xo'jaliklarning iqtisodiy mexanizmlar orqali rag'batlantirilishi agrar sektor barqaror o'sishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ular nafaqat asosiy ishlab chiqaruvchilardan biri sifatida katta ulushni egallaydi, balki qishloq hududlarda bandlikni ta'minlash va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga sezilarli hissa qo'shadi. Shuning uchun ham ularni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, kredit va bozor infratuzilmasini yaxshilash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish kabi iqtisodiy choralar dolzarb bo'lib qolmoqda.

Natijalarga ko'ra, mamlakat agrar strategiyalarida kichik xo'jaliklar iqtisodiy mexanizmlar asosida rag'batlantirilsa, bu nafaqat ishlab chiqarish hajmlarini oshirishga, balki milliy oziq-ovqat tizimi barqarorligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

1-jadval

Kichik xo'jaliklarni rag'batlantirish bo'yicha iqtisodiy mexanizmlar

No	Mexanizm nomi	Tavsifi	Taklif va istiqbolli choralar
1	Davlat subsidiyalari	Kichik fermerlar va tomorqa xo'jaliklari faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun yilma-yil subsidiya ajratish tizimi	Subsidiya mexanizmini mahsulot turiga ixtisoslashtirish, eksportga yo'naltirilgan rag'batlarni kuchaytirish
2	Imtiyozli uzoq muddatli kreditlar	Kichik xo'jaliklar uchun 4–7 yillik kreditlar, dastlabki 2 yil imtiyozli foiz stavkasi bilan	Kredit stavkalarini pasaytirish, yuqori samarador xo'jaliklar uchun bonus mexanizmlarini joriy etish
3	Ijara va uskunalar ta'minoti	Issiqxona, sovutgich ombori va qayta ishlash uskunalarini imtiyozli shartlarda ijaraga berish	Leasing shartlarini raqamlashtirish, texnik xizmat va monitoringni tizimli qilish
4	Sug'urta dasturi subsidiyalari	Paxta, g'alla va meva-poliz ekinlarini sug'urta qilish, davlat tomonidan to'lovning 50 % qoplanadi	Sug'urta tizimini kichik xo'jaliklar uchun ixtiyoriy, lekin rag'batlantiruvchi bonuslar bilan kengaytirish

5	Raqamli subsidiyalar va agroportal	Subsidiyalarni birlashtirilgan raqamli tizim orqali boshqarish, arizalarni onlayn topshirish	Mobil ilova orqali ariza va natijalarni real vaqt rejimida kuzatish, byurokrtiyani kamaytirish
6	Mentorlik va malaka oshirish	Yuqori hosildor fermerlar past hosildor xo'jaliklarni o'qitish va maslahatchilik orqali qo'llab-quvvatlaydi	Mentorlik tizimini rasmiylashtirish, trening va seminarlarni tizimli o'tkazish
7	Kooperativ va klasterlash	Kichik xo'jaliklarni birlashtirib, resurslarni samarali ishlatish va bozorga chiqish imkoniyatini oshirish	Organik va eksportga yo'naltirilgan kooperativlarni moliyaviy rag'bat bilan qo'llab-quvvatlash
8	Xalqaro moliya institutlari mikrokreditlari	IFAD va Hamkorbank orqali kichik qo'shimcha kreditlar taqdim etiladi	Mikrokreditlarni kengaytirish, qishloq hududlarda startap fermerlar uchun grantlar bilan integratsiya qilish

Kichik xo'jaliklar agrar sektorning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ularni rag'batlantirish uchun samarali iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish zarur. Ushbu mexanizmlar bir nechta asosiy yo'nalishda shakllantiriladi.

Birinchidan, davlat subsidiyalari kichik fermerlar va tomorqa xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Mazkur subsidiyalar mahsulot turiga qarab ixtisoslashtirilishi, eksportga yo'naltirilgan rag'batlarni kuchaytirish orqali samaradorlikni oshirishi mumkin. Bu mexanizm fermerlarni yuqori hosildorlikka va eksport bozoriga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, imtiyozli uzoq muddatli kreditlar tizimi kichik xo'jaliklar uchun 4–7 yilgacha bo'lgan kreditlar ajratishni o'z ichiga oladi, dastlabki 2 yil imtiyozli foiz stavkasi bilan ta'minlanadi. Kredit stavkalarini pasaytirish va yuqori samarador xo'jaliklar uchun bonus mexanizmlarini joriy etish ularning rentabelligini sezilarli darajada oshiradi.

Uchinchi mexanizm — ijara va uskunalar ta'minoti, bunda issiqxona, sovutgich ombori va qayta ishlash uskunalari imtiyozli shartlarda ijaraga beriladi. Taklif sifatida leasing shartlarini raqamlashtirish, texnik xizmat va monitoringni tizimli qilish mexanizmlarning samaradorligini oshiradi.

To'rtinchidan, kichik xo'jaliklar faoliyatini sug'urta orqali himoya qilish ham muhim. Sug'urta dasturi subsidiyalari orqali paxta, g'alla va meva-poliz ekinlarini sug'urta qilish, davlat tomonidan to'lovning 50 % qoplanadi. Ushbu mexanizmni kichik xo'jaliklar uchun ixtiyoriy qilish bilan birga rag'batlantiruvchi bonuslar joriy etilishi tavsiya etiladi.

Beshinchidan, raqamli transformatsiya orqali subsidiyalarni boshqarish — Agroportal platformasi — arizalarni onlayn topshirish va monitoring qilish imkoniyatini yaratadi. Mobil ilova orqali real vaqt rejimida ariza va natijalarni kuzatish byurokrtiyani kamaytirish va tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kichik xo'jaliklarning malakasini oshirish va tajribali fermerlar bilan integratsiyasi muhim hisoblanadi. Mentorlik va malaka oshirish mexanizmi yuqori hosildor fermerlarni past hosildor xo'jaliklar uchun maslahatchi sifatida jalb qiladi. Taklif etilgan

choralar sifatida mentorlik tizimini rasmiylashtirish, trening va seminarlarni tizimli ravishda o'tkazish muhimdir.

Bundan tashqari, kooperativ va klasterlash mexanizmi kichik xo'jaliklarni birlashtirib, resurslarni samarali ishlatish va bozorga chiqish imkoniyatini oshiradi. Kelajakda organik va eksportga yo'naltirilgan kooperativlarni moliyaviy rag'bat bilan qo'llab-quvvatlash orqali sektor samaradorligi sezilarli darajada oshirilishi mumkin.

Oxirgi mexanizm sifatida, xalqaro moliya institutlari orqali mikrokreditlar (IFAD va Hamkorbank) kichik qo'shimcha kreditlarni taqdim etadi. Ushbu tizimni kengaytirish va qishloq hududlarida startap fermerlar uchun grantlar bilan integratsiya qilish kelajak istiqbollari oshiradi.

Natijada, yuqoridagi mexanizmlar birgalikda kichik xo'jaliklarni qo'llab-quvvatlash, ularning rentabelligini oshirish va agrar sektor barqaror rivojlanishini ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Bu mexanizmlarning amalga oshirilishi orqali nafaqat ishlab chiqarish hajmlari oshadi, balki qishloq hududlarda ish o'rinlari yaratish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga ham xizmat qilishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Mamlakat agrar sektorida kichik xo'jalik yuritish shakllari iqtisodiy rivojlanishning muhim poydevori hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik xo'jaliklar nafaqat qishloq hududlarda ish o'rinlarini yaratishda, balki mehnat unumdorligini oshirish, yer va resurslardan samarali foydalanish, shuningdek, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda ham asosiy rol o'ynaydi. Shu sababli ularni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish agrar sektor barqarorligini mustahkamlash va milliy iqtisodiy salohiyatni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Tahlil asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Davlat subsidiyalari va moliyaviy qo'llab-quvvatlashni takomillashtirish – subsidiya tizimini mahsulot turiga ixtisoslashtirish, eksport yo'nalishlarini rag'batlantirish va yuqori hosildor xo'jaliklar uchun bonus mexanizmlarini joriy etish.
2. Imtiyozli uzoq muddatli kreditlar va mikrokreditlarni kengaytirish – kichik xo'jaliklar uchun 4–7 yillik kreditlar ajratish, foiz stavkalarini pasaytirish va startap fermerlar uchun grantlarni integratsiya qilish.
3. Ijara va uskunalar ta'minoti hamda raqamli boshqaruv – issiqxona, sovutgich ombori va qayta ishlash uskunalarini imtiyozli shartlarda taqdim etish, leasing shartlarini raqamlashtirish, Agroportal orqali arizalarni onlayn topshirish va monitoringni tashkil etish.
4. Sug'urta tizimini rag'batlantirish – kichik xo'jaliklar uchun ixtiyoriy sug'urta dasturlari joriy etish, davlat to'lovini 50 % qamrab olish va rag'batlantiruvchi mexanizmlarni qo'llash.
5. Mentorlik va malaka oshirish tizimini rivojlantirish – yuqori hosildor fermerlar past hosildor xo'jaliklarni o'qitish va maslahatchilik orqali qo'llab-quvvatlashi, tizimli trening va seminarlarni tashkil etish.
6. Kooperativ va klasterlashni kuchaytirish – kichik xo'jaliklarni birlashtirish orqali resurslarni samarali ishlatish, organik va eksport yo'nalishida ishlab chiqarishni rivojlantirish hamda bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish.

Ushbu tavsiyalar amalga oshirilganda, kichik xo'jaliklar faoliyati samaradorligi oshadi, qishloq hududlarda ish o'rinlari ko'payadi, agrar sektor barqaror rivojlanadi va milliy oziq-ovqat tizimi mustahkamlanadi. Shu bilan birga, iqtisodiy mexanizmlarning integratsiyalashgan

qo'llanilishi davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Agroworld.uz. An agency for payments in the agricultural sector is being created in Uzbekistan. – 2025.
2. Kun.uz. Farmers to receive expanded support as Uzbekistan reforms agrarian sector. – 2025.
3. Frank.uz. Uzbekistan is set to establish an agricultural payments agency aimed at consolidating 75 existing subsidies. – 2025.
4. DSpace.kstu.uz. Kooperativlar orqali xarajatlarni kamaytirish va bozorga chiqishni yaxshilash. – 2024.
5. IFAD. IFAD partners with Hamkorbank in Uzbekistan to provide needed micro-loans to dairy and horticulture producers. – 2023.
6. Stat.uz. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish ko'rsatkichlari va xo'jalik turlari ulushi. Milliy statistika qo'mitasi. – 2025.
7. Vaqt.uz. O'zbekiston qishloq xo'jaligi 9 oyda 4 % ga o'sdi. – 2024.
8. Abduvasikov, A., Khurramova, M., Akmal, H., Nodira, P., Kenjabaev, J., Anarkulov, D., ... & Kurbonaliy, Z. (2024). The concept of production resources in agricultural sector and their classification in the case of Uzbekistan. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, 22(2), 477-488.
9. Ibragimov, S. S. O. G. L., Anarkulov, D. A., & Otabekov, J. N. O. G. L. (2022). GLOBAL IQTISODIY INQIROZDA PUL KREDIT SIYOSATINING AHAMIYATI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(4), 222-227.
10. Abdumalikovich, A. D. The Importance of Commercial Banks During the Global Economic Crisis. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 4(5), 40-42.